

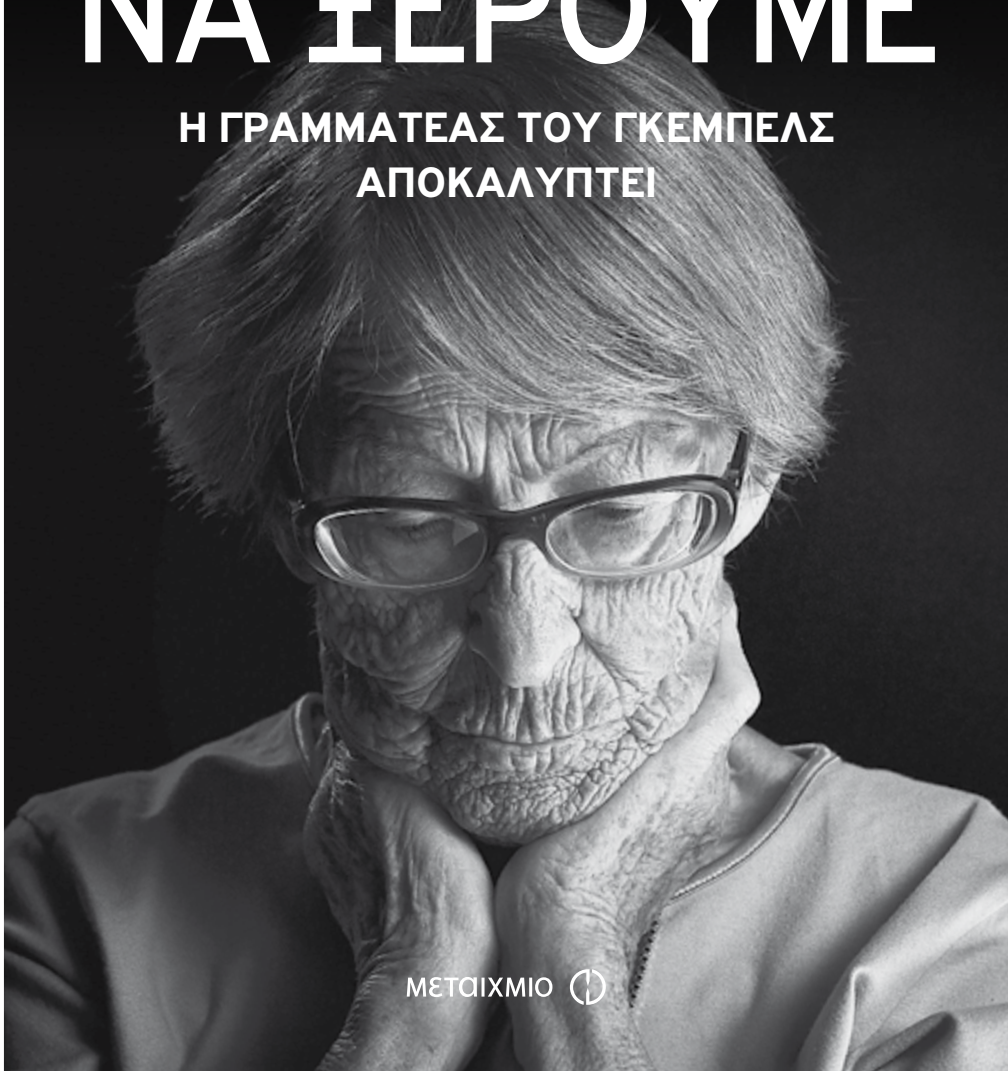
BRUNHILDE POMSEL

THORE D. HANSEN

ΔΕΝ ΘΕΛΑΜΕ ΝΑ ΞΕΡΟΥΜΕ

Η ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ ΤΟΥ ΓΚΕΜΠΕΛΣ
ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΕΙ

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Περιεχόμενα

Πρόλογος του <i>Thore D. Hansen</i>	7
---	---

Τα ακόλουθα κεφάλαια κατέγραψαν οι C. Krönes, O. Mueller, R. Schrotthofer, F. Weigensamer και επιμελήθηκε ο Thore D. Hansen.

« Η πολιτική δεν μας ενδιέφερε καθόλου » Παιδική ηλικία στο Βερολίνο της δεκαετίας του '30	17
--	----

« Ο Χίτλερ ήταν απλούστατα ένα νέο πρόσωπο » Μια θέση στη Ραδιοφωνία του Ράιχ.....	39
--	----

« Κατά κάποιον τρόπο ήμασταν οι ελίτ » Στο Υπουργείο Προπαγάνδας	69
--	----

« Πιστή ως την πώση » Οι τελευταίες μέρες στο Υπουργείο Προπαγάνδας	115
---	-----

« Δεν ξέραμε τίποτα » Φυλάκιση και νέα αρχή	133
---	-----

« Δεν ήμουν ένοχη » Ο απολογισμός μιας γυναίκας 103 ετών	149
--	-----

Επίλογος του <i>Thore D. Hansen</i> <i>Τι μας διδάσκει η ιστορία της γραμματέα του Γκέμπελς για το παρόν</i>	165
---	-----

Ευχαριστίες.....	239
------------------	-----

Σημειώσεις.....	241
-----------------	-----

«Η πολιτική
δεν μας ενδιέφερε καθόλου»

ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ ΣΤΟ ΒΕΡΟΛΙΝΟ ΤΗΣ ΔΕΚΑΕΤΙΑΣ ΤΟΥ '30

«Πριν από το 1933 κανείς δεν ασχολούνταν με τους Εβραίους,
αυτά τα πράγματα ήταν εφεύρεση των μετέπειτα ναζί.

Ο εθνικοσοσιαλισμός μάς πληροφόρησε ότι οι Εβραίοι ήταν
διαφορετικοί άνθρωποι. Ήταν κι αυτό μέρος του προγράμματος
εξόντωσής τους. Εμείς δεν είχαμε τίποτα εναντίον των Εβραίων».

ΜΠΡΟΥΝΧΙΑΝΤΕ ΠΟΜΖΕΛ

Οι πρώτες, αμυδρές αναμνήσεις της Μπρουνχίλντε Πόμζελ χρονολογούνται από τον Αύγουστο του 1914 και το ξέσπασμα του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου. Η Πόμζελ ήταν τότε τριών χρονών. Η μητέρα λαμβάνει αναπάντεχα ένα τηλεγράφημα με το οποίο πληροφορείται ότι ο πατέρας ήταν ένας από τους πρώτους άντρες που θα επιστρατεύονταν. Με την ψυχή στο στόμα παίρνουν μια άμαξα και πηγαίνουν στον σιδηροδρομικό σταθμό του Πότσταμ για να τον αποχαιρετήσουν. Ο πατέρας επιστρέφει σώος τον Νοέμβριο του 1918, ύστερα από τέσσερα χρόνια στον πόλεμο.

Οι αναμνήσεις είναι πολύ σημαντικές για μένα. Αλλά και με κατατρύχουν. Δεν μ' αφήνουν να πουχάσω. Ξεχνάω βέβαια ονόματα και συγκεκριμένα γεγονότα, τα οποία δεν μπορώ να εκφράσω με λόγια. Κατά τα άλλα όμως βλέπω τα πάντα μπροστά μου, σαν σε μια μεγάλη εγκυκλοπαίδεια ή σε ένα εικονογραφημένο βιβλίο. Θυμάμαι την εποχή που ήμουν μικρό κοριτσάκι. Και ξέρω ότι στη ζωή μου έδωσα χαρά σε πολλούς ανθρώπους με την παρουσία μου και μόνο. Είναι υπέροχο να το σκέφτομαι αυτό.

Θυμάμαι ακόμη πως, όταν γύρισε ο πατέρας μου από τον πόλεμο, ρωτήσαμε τη μαμά: «Μαμά, τι κάνει αυτός ο ξένος στο σπίτι μας;». Και ύστερα ξεκίνησε μια δύσκολη περίοδος. Υπήρχε μεγάλη πείνα τότε. Κατά τα τέλη του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου

στήθηκαν δημόσια συσσίτια. Παρότι η μητέρα μου πάντα μας μαγείρευε και μας έφτιαχνε πράγματα, μια μέρα είπε: «Πάμε να δοκιμάσουμε». Κι έτσι μας πήρε και πήγαμε σε ένα τέτοιο δημόσιο συσσίτιο και φάγαμε μεσημεριανό. Όταν φεύγαμε, είπε: «Δεν το ξανακάνω ποτέ αυτό».

Στον δρόμο της επιστροφής έλεγα και ξανάλεγα στη μητέρα μου: «Θέλω να καρφώσω ένα καρφί στον Χίντενμπουργκ».¹ Στην Κένιγκς Πλατς υπήρχε μια τεράστια μισοτελειωμένη ξύλινη φιγούρα που απεικόνιζε τον στρατάρχη Χίντενμπουργκ. Με πέντε πφένιχ σου έδιναν ένα σφυρί κι ένα καρφί και μπορούσες να το καρφώσεις όπου ήθελες σε κάποιο συγκεκριμένο σημείο της φιγούρας. Ήταν κάτι... κάτι που δεν γινόταν να μην το κάνεις. Η μητέρα μου πλήρωσε το ποσό για να μου προσφέρει αυτή τη χαρά.

Ο πατέρας μου στάθηκε τυχερός. Ήταν στη Ρωσία, όλο τον καιρό στη Ρωσία, αλλά δεν τραυματίστηκε, ούτε σκοτώθηκε βέβαια. Όμως ο πόλεμος του άφησε άλλα κουσούρια. Έγινε ακόμα πιο σιωπηλός, κι ίσως αυτός ήταν ένας λόγος που δεν συζητούσαμε ποτέ πολιτικά στο σπίτι. Μέχρι που ήρθαν οι ναζί. Τότε αρχίσαμε να συζητάμε, αλλά και πάλι μόνο επιφανειακά.

Τα πράγματα δεν ήταν εύκολα για τις πολύτεχνες οικογένειες εκείνο τον καιρό. Εμείς ήμασταν πέντε παιδιά. Περίμεναν να έρθει ακόμα ένα κορίτσι, αλλά όλα αγόρια βγαίνανε. Εκείνη την εποχή δεν μπορούσες να τα ελέγξεις αυτά τα πράγματα. Ήταν θέμα τύχης. Ως μεγαλύτερη και ως το μοναδικό κορίτσι είχα λίγο παραπάνω τρέξιμο. Ήμουν υπεύθυνη για όλα όσα

έκαναν τα αγόρια. Συνέχεια μου έλεγαν: «Έπρεπε να προσέχεις!». Όπως το καταλαβαίνω σήμερα, τα παιδιά τότε δεν ανατρέφονταν καλά. Τα παιδιά απλώς υπήρχαν, και τα φρόντιζαν βέβαια, τα τάιζαν και τους έπαιρναν έναν συγκεκριμένο αριθμό παιχνιδιών, μια μπάλα ή μια κούκλα, αλλά ως εκεί. Έπρεπε να ρωτάμε για τα πάντα και μας μεγάλωναν πολύ αυστηρά. Πού και πού έπεφτε και κάνα χαστούκι. Συνέχεια κάτι συνέβαινε. Ήμασταν μια απολύτως φυσιολογική γερμανική οικογένεια.

Εγώ λοιπόν, ως μεγαλύτερη, είχα αρκετές ευθύνες. Και αργότερα, όταν μεγάλωσαμε περισσότερο και είχαμε μερικές επιθυμίες ή ιδέες, μας απαντούσαν με μια κάποια ειρωνεία, κάπως σαν: Ναι, ναι, για να δούμε τι άλλο θέλετε... Δεν μας έπαιρναν και πολύ στα σοβαρά.

Ζούσαμε πολύ λιτά, αλλά ουδέποτε μας έλειψε το φαγητό. Δεν θυμάμαι ποτέ να ένιωσα πείνα ή κάτι τέτοιο, και αυτό δεν ήταν αυτονόητο για τις στρατιές των ανέργων και των απόρων.

Ο πατέρας μας έλεγχε τα πάντα, του ζητούσαμε την άδεια για πάρα πολλά πράγματα, που συχνά μάταια προσπαθούσαμε να τα περάσουμε από τη μητέρα. Αλλά εκείνη δεν την πάταγε. Τις περισσότερες φορές έλεγε: «Ρώτα τον μπαμπά!». Αργότερα γίναμε φιλαράκια, αλλά όταν ήμασταν μικρά έπρεπε να υπακούμε.

Μάθαινες τι επιτρεπόταν και τι δεν επιτρεπόταν να κάνεις. Επίσης μάθαμε ότι αν έκανες κάτι που δεν επιτρεπόταν θα σε τιμωρούσαν. Και ήταν πολλά τα πράγματα που δεν έπρεπε να κάνεις. Για παράδειγμα, πού και πού αγόραζαν μύλα, που ήταν ακριβά. Τα μετρούσαν και τα έβαζαν σε μια φρουτιέρα στον μπουφέ. Και ξάφνου έλειπε ένα μήλο. «Ποιος πήρε το μήλο; Κανείς; Για μπίε όλοι στη σειρά! Εσύ, εσύ;» Ρωτούσαν τον

καθέναν ξεχωριστά, όλους εκτός από μένα. «Μάλιστα. Αφού λοιπόν δεν το πήρε κανείς, δεν έχει ξανά μήλα». Τότε κάποιος μπορεί να έλεγε: «Είδα τον Γκέρχαρντ να τριγυρνάει κοντά στην πιατέλα». Εμείς τα παιδιά βάζαμε λόγια ο ένας εναντίον του άλλου.

Η η μπτέρα μου είχε το συνήθειο να ρίχνει ψιλά σε ένα φλιτζάνι στο ντουλάπι της κουζίνας. Ήταν μεγάλος ο πειρασμός να απλώσεις το χέρι και να πάρεις δέκα ή είκοσι φνένιχ. Κάποιος το έκανε κάποτε, αλλά προδόθηκε όταν ξαφνικά τριγύριζε με ένα τεράστιο μπαστούνι καραμέλα. Τα παιδιά μπορούν να γίνουν πολύ χαζά. Αυτά τα πράγματα τιμωρούνταν για να μας γίνουν μάθημα. Κι ύστερα τρώγαμε και καμιά στον πσιινό με τον κόπανο των χαλιών. Πονούσε τρομερά! Μετά επικρατούσε πάλι ειρήνη στην οικογένεια. Ο πατέρας μου ήταν ευτυχής που είχε κάνει το καθήκον του κι εμείς τα παιδιά δεν θεωρούσαμε την τιμωρία τόσο φοβερή ώστε να μην ξανακάνουμε αυτό που δεν έπρεπε να κάνουμε.

Η υπακοή ήταν αναπόσπαστο κομμάτι της οικογενειακής ζωής. Με την αγάπη και την κατανόηση δεν μπορούσες να καταφέρεις και πολλά. Υπακοή μαζί με λίγη απάτη, ψέματα ή προσπάθεια να ρίξεις την ευθύνη σε κάποιον άλλο – όλα αυτά πήγαιναν μαζί. Με αυτό τον τρόπο ξυπνούσαν στα παιδιά ιδιότητες που δεν τις είχαν από φυσικού τους.

Σε κάθε περίπτωση, δεν ήταν η αγάπη το μόνο συναίσθημα που κυριαρχούσε ανάμεσα στα πολυάριθμα μέλη της οικογένειας που ζούσαμε κάτω από την ίδια στέγη. Όλοι τιμωρούμασταν όπως μας άξιζε. Εγώ ως κορίτσι κάπως λιγότερο. Αλλά εμένα μου έλεγαν συχνά: «Εσύ σαν μεγαλύτερη έπρεπε να το ξέρεις αυτό». Συνέχεια μου έτριβαν στα μούτρα την περιφρό-

ννοσή τους. Και πάντα ήμουν υπεύθυνη για ό,τι κι αν έκαναν τα αγόρια.

Όταν ήμασταν περίπου δέκα έντεκα χρονών, θέλαμε πολύ να ξέρουμε τι ψήφιζαν οι γονείς μας. Δεν μας έλεγαν ποτέ. Μέχρι σήμερα δεν καταλαβαίνω γιατί. Ήταν μυστικό. Η πολιτική δεν ήταν ποτέ θέμα συζήτησης στο σπίτι. Δεν μας ενδιέφερε καθόλου. Ούτως ή άλλως ο πατέρας μου ήταν πολύ κρυψίνους, ακόμα και σε σχέση με την παιδική του ηλικία. Και εκείνος προερχόταν από πολύτεκνη οικογένεια. Και πολύ αργότερα, όταν είχε πια πεθάνει, έμαθα ότι ο πατέρας του είχε αυτοκτονήσει. Και πως ο πατέρας μου μεγάλωσε μαζί με τους αδερφούς του και τη μοναδική αδερφή του σε ένα ορφανοτροφείο στη Δρέσδη. Όλα αυτά τα έμαθα τυχαία πριν από σαράντα χρόνια. Η μητέρα μου ζούσε ακόμη τότε. Τη ρώτησα: «Μαμά, εσύ το ήξερες;». «Ναι» μου απάντησε. «Και γιατί δεν μας το είπες ποτέ;» «Δεν ήθελε ο μπαμπάς». Δεν ήθελε ο μπαμπάς, κι εκείνη συμμορφώθηκε.

Ο πατέρας του πατέρα μου ήταν κηπουρός στη Βασιλική Αυλή της Σαξονίας, είχε μάλιστα και τίτλο. Καλλιέργησε ένα είδος φράουλας και πήρε πιστοποίηση γι' αυτό, ενώ είχε και αρκετά σημαντική περιουσία. Ύστερα όμως επένδυσε τα λεφτά του στο χρηματιστήριο λουλουδιών στο Άμστερνταμ και έχασε ό,τι είχε και δεν είχε, μαζί κι ένα όμορφο σπίτι με κήπο. Τελικά, εγκατέλειψε για πάντα τη γυναίκα του και τα πέντε παιδιά του πηδώντας από μια γέφυρα στη Δρέσδη μπροστά σε ένα διερχόμενο τρένο. Έπειτα από λίγο καιρό πέθανε και η μητέρα. Σωστή τραγωδία, για την οποία ο πατέρας μου ένιωθε μεγάλη

ντροπή. Εμείς δεν έπρεπε να τα μάθουμε ποτέ όλα αυτά, αλλά ύστερα από πολλά πολλά χρόνια μού τα είπε μια ξαδέρφη.

Ακόμη θυμάμαι που μας έλεγαν διαρκώς ότι δεν είχαμε λεφτά. Ο μπαμπάς ήταν διακοσμητής και είχε δουλειά. Αυτό από μόνο του ήταν πολυτέλεια για την εποχή εκείνη. Έτσι πάντα είχαμε τα απαραίτητα. Ποτέ δεν πεινάσαμε, όπως τόσοι άλλοι άνθρωποι μετά την ήττα στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Πάντα είχαμε να φάμε. Απλά και λιτά πράγματα, αλλά αρκετά για να χορτάσουμε. Πολλά λαχανικά. Η μητέρα μου έφτιαχνε καταπληκτικά λαχανικά στην κατσαρόλα. Ακόμη τα νοσταλγώ πού και πού. Μπορεί να 'ταν λάχανο σαβόι ή άσπρο λάχανο με κύμινο ή φασολάκια με ντομάτα. Με ντομάτα ήταν φοβερή λικουδιά, αλλά και χωρίς ντομάτα πάλι νόστιμα ήταν. Επίσης, τα Χριστούγεννα μας φτάνανε τα λεφτά για να πάρουμε χήνα, Χριστούγεννα χωρίς χήνα δεν γινόταν. Και ο μπαμπάς είχε πάντα τις μπιρίτσες του. Και η μαμά κάθε Πάσχα αγόραζε ένα όμορφο ρούχο.

Όταν ήμουν γύρω στα δεκατέσσερα, οι φίλες μου πήραν από ένα ωραίο ταγέρ ή ένα παλτό. Εγώ όχι. Εγώ έπαιρνα ρούχα από δεύτερο χέρι, που τα μεταποιούσαμε για να μου κάνουν. Έτσι έπρεπε, για να μην κακομαθαίνω. Ήξερα ότι δεν είχαμε πολλά λεφτά, κι αν ένας απ' όλους μας ήθελε κάτι, μετά θα ήθελαν και οι υπόλοιποι. Έπρεπε να το λαμβάνουμε υπόψη μας αυτό. Συνέχεια μας έλεγαν ότι δεν είχαμε λεφτά, αλλά πάντα πληρώνουμε το νοίκι μας. Κι επίσης, όταν τέλειωσα το δημοτικό και η δασκάλα είπε «Το παιδί πρέπει οπωσδήποτε να συνεχίσει το σχολείο, είναι πολύ έξυπνη», βρέθηκαν λεφτά. Με το ζόρι κατάφερε η μητέρα μου να παίρνει από τον πατέρα μου χρήματα για το γυμνάσιο. Νομίζω ότι έπρεπε να δίνει πέντε μάρκα τον

μήνα. Έτσι, λοιπόν, πήγα στο γυμνάσιο. Και παρακολούθησα ολόκληρο το μονοετές τμήμα. Με αυτό ολοκληρωνόταν το γυμνάσιο. Όποιος ήθελε να δώσει απολυτήριες εξετάσεις έπρεπε να πάει στο λύκειο.²

Ούτε καν τέθηκε ζήτημα να συνεχίσω στο λύκειο. Ή να πάω στο πανεπιστήμιο. Ποιος σπούδαζε πριν από ενενήντα χρόνια; Μόνο κάτι εξαιρετικές περιπτώσεις. Σίγουρα όχι άνθρωποι σαν κι εμάς.

Μαθήτριά ακόμη στο σχολείο, ήθελα πολύ να γίνω τραγουδίστρια της όπερας ή δασκάλα. Ήμουν τόσο καλή στα μαθήματα, που μια πλούσια κυρία ρώτησε τη μητέρα μου: «Κυρία Πόμζελ, θα μπορούσε η κόρη σας να έρχεται να διαβάξει τα μαθήματά της στο σπίτι μας, μαζί με την κόρη μου την Ίλζε; Εγώ δεν μπορώ να τη βοηθήσω, και το κορίτσι μου δεν τα πηγαίνει πολύ καλά, χρειάζεται υποστήριξη».

Με την Ίλζε ήμασταν φίλες και ήταν χαρά μου να τη βοηθώ. Κάναμε μαζί τις εργασίες του σχολείου, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι την άφηνα να αντιγράφει από μένα. Τη βοηθούσα στ' αλήθεια και της εξηγούσα τα μαθήματα. Βελτιώθηκε πολύ γιατί ήμουν υπομονετική μαζί της και μου άρεσε να πηγαίνω στο σπίτι της. Η οικογένεια της Ίλζε ήταν πολύ πλούσια. Με το που πήγαινα μου πρόσφεραν αμέσως καφέ ή τσάι και βέβαια γλυκό. Η μητέρα της ήταν Ιταλίδα, πρώην τραγουδίστρια της όπερας. Είχαν ένα καταπληκτικό πιάνο κι εκείνη πάντα τραγουδούσε, μας τραγουδούσε άριες κι εμείς καθόμασταν και την ακούγαμε μαγεμένες. Ήταν πολύ ωραίες εκείνες οι μέρες και για μένα ήταν υπέροχα γιατί στο σπίτι μας είχε πάντα πολλή φασαρία και μεγάλη κινητικότητα. Δεν μπορούσα ποτέ να κάνω τα μαθήματά μου με την πουχία μου. Και γι' αυτό μετά

ήθελα να γίνω τραγουδίστρια της όπερας, αλλά αυτή η εμπειρία δεν ήταν αρκετή για κάτι τέτοιο.

Στο γυμνάσιό μας μπορούσαμε να παρακολουθήσουμε και μαθήματα Οικιακής Οικονομίας. Όμως ο πατέρας μου είπε: «Φτάνει τόσο. Δεν πληρώνω άλλο. Οικιακά θα μάθει στο σπίτι, όχι στο σχολείο. Τέρμα το σχολείο». Έτσι, όταν τέλειωσε το μονοετές τμήμα του γυμνασίου, σταμάτησα το σχολείο.

Αρχικά βοηθούσα τη μητέρα μου στις δουλειές του σπιτιού. Αλλά τα πράγματα δεν πήγαιναν πολύ καλά. Ήταν απαίσια. Οι δουλειές στην κουζίνα μου φαίνονταν φρικτές και η μαμά πραγματικά χαιρόταν όταν με έστελνε να ξεσκονίσω το υπόλοιπο σπίτι, γιατί στην κουζίνα έτσι κι αλλιώς τα έκανα θάλασσα. Η κατάσταση ήταν πολύ δυσάρεστη. Ανέκαθεν επιθυμία της μητέρας μου ήταν να αποκτήσω μια επαγγελματική κατάρτιση. Εγώ όμως εκείνη την εποχή ήθελα να βρω όσο το δυνατόν πιο σύντομα μια δουλειά γραφείου. Δεν με ενδιέφερε πού, αρκεί να ήταν δουλειά γραφείου.

Οι γυναίκες που δούλευαν σε γραφείο, γραμματείς, διοικητικές βοηθοί, υπάλληλοι σε ασφαλιστικές εταιρείες, μου φαίνονταν πολύ ελκυστικές, και για μένα ήταν κάτι που άξιζε να το επιδιώξω πάνω απ' όλα.

Έτσι άρχισα να ψάχνω θέσεις εργασίας στις αγγελίες στην *Berliner Morgenpost* – η εφημερίδα υπήρχε από τότε – και βρήκα μία. «Ζητείται νεαρή εργατική ασκούμενη για σύμβαση δύο ετών». Και στη συνέχεια διάβασα: Χαουσφόγκταϊλ Πλατς. Εκείνη την εποχή ήταν πολύ κομψή περιοχή. Ήξερα ότι εκεί έμενε η ανώτερη τάξη όλης της χώρας, ήταν αριστοκρατική περιοχή. Έπρεπε να παρουσιαστώ ως τη μία η ώρα. Έτρεξα να πάρω το τρένο και πήγα στην εταιρεία Κουρτ Γκλέσινγκερ & Σία. Ήταν

στη Μόρεν Στράσε. Όλα ήταν πολύ κομψά, το κτίριο καταπληκτικό, με κόκκινα χαλιά και ασανσέρ. Εγώ παρ' όλα αυτά ανέβηκα από τη σκάλα με τα μαλακά χαλιά. Μπήκα σε ένα πολύ όμορφο, ευρύχωρο γραφείο. Εκεί καθόταν ο κύριος Μπέρνμπλουμ, ένας Εβραίος γενικός εμπορικός πληρεξούσιος, αυστηρός αλλά εξαιρετικός άνθρωπος. Στο δωμάτιο ήταν ακόμα τρεις τέσσερις γυναίκες. Θα επέλεγαν μία από όλες. Εν πάση περιπτώσει, με φώναξε πρώτη. Με ρώτησε πολλά και διάφορα και ξαφνικά είπε: «Ωραία, έχω εδώ τη σύμβαση, που πρέπει να την υπογράψει κάποιος κηδεμόνας, εφόσον δεν είστε ακόμη ενήλικη. Μπορείτε να ξανάρθετε με τον πατέρα σας ή τη μητέρα σας;».

Γύρισα στο σπίτι πετώντας από τη χαρά μου και ανακοίνωσα στην οικογένεια τι είχα κάνει. Στην αρχή τα άκουσα: «Σαν δεν ντρέπεσαι, από ποιον ζήτησες την άδεια για να πας; Και πού βρήκες τα λεφτά για το εισιτήριο του τρένου;». Ύστερα όμως η μαμά με συνόδευσε στο γραφείο και υπέγραψε τη διετή σύμβαση. Για τον υπέρογο μισθό των 25 μάρκων τον μήνα.

Στην εταιρεία Κουρτ Γκλέσινγκερ & Σία έκανα τα πάντα, ό,τι χρειαζόταν, στενογραφία, γραφομηχανή, και τα απογεύματα πήγαινα σε μαθήματα στην ανώτερη Εμπορική Σχολή και μάθαινα τα βασικά της Λογιστικής. Μόνο οι γνώσεις μου στη στενογραφία, που αργότερα μου άνοιξαν τις πόρτες στο ραδιόφωνο και στο Υπουργείο Προπαγάνδας, δεν ήταν απαραίτητες εκεί. Ήμουν πολύ καλή στη στενογραφία ακόμα και πριν από την εκπαίδευση. Πάντα τέλειωνα πρώτη, γιατί στο σχολείο ήμουν τρελά ερωτευμένη με τον καθηγητή μου. Εκείνος, πάλι, δεν ήταν ερωτευμένος μαζί μου.

Εργάστηκα εκεί δύο χρόνια. Το καλύτερο σε αυτή τη δουλειά

ήταν η διαδρομή. Έπαιρνα το τρένο από το Ζουντ Έντε ως τον περιφερειακό σταθμό Ποτοντάμερ. Ύστερα έπρεπε να περπατήσω ως τη Λάιπτσιγκερ Πλατς. Μου έπαιρνε μισή ώρα όταν πήγαινα, κι άλλη τόση όταν γύριζα. Κι όταν πήγαινα από τη Μόρεν Στράσε αντί για τη Λάιπτσιγκερ Στράσε, περνούσα από πολλά ωραία μαγαζιά. Υπήρχαν καταπληκτικές μπουτίκ με φοβερά πράγματα, απλυσίαστα βέβαια. Σκεφτόμουν ότι ποτέ δεν θα ψώνιζα αποκεί. Παρ' όλα αυτά, ήταν υπέροχο να χαζεύω τα ρούχα και να ονειρεύομαι.

Η δουλειά και τα καθημερινά μου καθήκοντα ήταν πολύ ευχάριστα. Κατά τα άλλα, έμαθα με ευσυνειδησία τα πάντα και νομίζω ότι τα πήγαινα πολύ καλά. Προς το τέλος μού επέτρεπαν να χρησιμοποιώ και το τηλέφωνο. Είχαμε αποκτήσει και στο σπίτι τηλέφωνο, αλλά απαγορευόταν αυστηρά να το χρησιμοποιούμε εμείς τα παιδιά. Ούτε να το αγγίξουμε δεν επιτρεπόταν. Αλλά και σε ποιον να τηλεφωνούσαμε; Δεν ξέραμε κανέναν που θα μπορούσαμε να τον καλέσουμε. Ποιος είχε τηλέφωνο εκείνο τον καιρό; Όμως ο κύριος Μπέρνμπλουμ μού έλεγε: «Δεσποινίς Πόμζελ, συνδέστε με σας παρακαλώ με την επιχείρηση Σούλτσε & Μένγκε». Τότε, με τρεμάμενα χέρια, έπρεπε πρώτα να βρω τον αριθμό, ενώ εκείνος με παρακολουθούσε, και άκουγα το εξής: «Εδώ υπηρεσία Ζούντρινγκ». Κι εγώ έλεγα: «Θα ήθελα να μιλήσω με την υπηρεσία Νόρντρινγκ, παρακαλώ πολύ». Και κάποιος μου απαντούσε: «Σε ποιον αριθμό;». Έλεγα τον αριθμό και κάποια στιγμή απαντούσαν από την επιχείρηση. Τότε έπρεπε να πω: «Θα ήθελα να μιλήσω με τον κύριο Τάδε, εκ μέρους του κυρίου Δείνα». Ήταν δύσκολο για κάποιον που δεν το είχε ξανακάνει ποτέ. Σήμερα αυτό φαίνεται αδιανόητο. Πάντως και τώρα δυσκολεύομαι να τα φέρω βόλτα με το κινητό μου.

Ήμουν πολύ εργατική τότε. Πάντα ήμουν, δηλαδή. Το είχα αυτό, αυτή την πρωσική λογική, το αίσθημα καθήκοντος. Και λίγο και το αίσθημα της αυτοϋποταγής. Ξεκίνησε από την οικογένεια, όπου έπρεπε να προσαρμοστείς σε αυτό, αλλιώς δεν γινόταν. Εκείνο τον καιρό υπήρχε ένας συγκεκριμένος βαθμός αυστηρότητας. Έπρεπε να ζητάς την άδεια για τα πάντα και δεν είχες ποτέ δικά σου λεφτά. Τότε δεν παίρναμε χαρτζιλίκι όπως συμβαίνει σήμερα, που τα παιδιά από κάποια ηλικία κι ύστερα έχουν το χαρτζιλίκι τους. Κάτι μας έδιναν βέβαια. Εμένα, ας πούμε, μου έδιναν λίγα λεφτά, αλλά μόνο και μόνο επειδή κάθε μεσημέρι έπλενα τα πιάτα – και ήμασταν μεγάλη οικογένεια. Τότε δεν ήταν απλό, δεν άνοιγες τη βρύση κι έπλενες. Έπρεπε να ζεστάνω νερό σε έναν βαρύ βραστήρα. Και υπήρχαν δύο νεροχύτες. Στον έναν έβαζες σόδα για να πλύνεις τα πιάτα και στον άλλο τα ξέπλενες. Είχαμε και πιασθήκη για να στραγγίζουν. Ήταν πολλή δουλειά, κι έτσι μου έδιναν χαρτζιλίκι. Δύο μάρκα τον μήνα νομιζώ. Γι' αυτό τον λόγο ήταν πολύ σημαντικό για μένα να πιάσω τη δουλειά ως ασκούμενη και να βγάξω τα πρώτα μου λεφτά.

Στην εταιρεία του κυρίου Μπέρνμπλουμ έμεινα δύο χρόνια. Μετά το τέλος της σύμβασης μου έκαναν πρόταση να παραμείνω με μισθό ενενήντα μάρκα τον μήνα. Και πάλι έπρεπε να το συζητήσω με τους γονείς μου, γιατί ακόμη δεν ήμουν είκοσι ενός χρονών. Ο πατέρας μου είπε: «Ενενήντα; Όχι, είναι λίγα. Πρέπει να ζητήσεις εκατό!».

Την επόμενη μέρα ενημέρωσα τον κύριο Μπέρνμπλουμ ότι ο πατέρας μου επέμενε για εκατό. Μάλιστα, λυπούμαστε, αλλά θα πρέπει να σας απολύσουμε. Και με απέλυσαν. Ο πατέρας μου είπε: «Ωραία, θα ψάξει να βρει κάτι άλλο».

Έτσι, πρώτη φορά στη ζωή μου έπρεπε να πάω στο Γραφείο Ευρέσεως Εργασίας. Εγγράφηκα ως άνεργη και μου έδιναν διάφορες διευθύνσεις για να περνάω από συνέντευξη μήπως με προσλάμβαναν. Για ένα μικρό διάστημα δούλεψα σε κάποιο βιβλιοπωλείο. Μου άρεσε τρομερά το διάβασμα. Τότε ακόμη δεν είχα διαβάσει πολλά βιβλία, αλλά μου άρεσε πολύ να διαβάζω. Και δεν είχαν πρόβλημα να μου δώσουν εκατό μάρκα. Αυτό έγινε εκείνο τον παγερό χειμώνα του 1929. Είχα ήδη κλείσει τα δεκαοκτώ τότε. Πάντως, η δουλειά ήταν απαίσια. Στους χώρους του βιβλιοπωλείου έκανε πολύ κρύο γιατί άναβαν τη θέρμανση αργά και οι συνάδελφοι ήταν πολύ απλοϊκοί και καθόλου φιλικοί. Ένιωθα πραγματικά δυστυχισμένη.

Τότε, μια μέρα ο πατέρας μου συνάντησε στον δρόμο έναν γείτονα. Ο νομικός δόκτωρ Χούγκο Γκόλντμπεργκ ήταν ένας Εβραίος ασφαλιστικός πράκτορας. Έπιασαν την κουβέντα με τον πατέρα μου, πώς είστε, πώς πάει η δουλειά, τι κάνουν τα παιδιά... Κάποια στιγμή ο πατέρας μου είπε: «Α, η Χίλντε έχει μεγαλώσει πολύ, δουλεύει μάλιστα τώρα πια». «Έτσι, ε; Και με τι ασχολείται;». Κι ύστερα ο κύριος Γκόλντμπεργκ είπε: «Να σας πω, η γραμματέας μου παντρεύεται σύντομα και θα πρέπει να σταματήσει τη δουλειά. Στείλτε μου την κόρη σας να τη δω, θυμάμαι ότι ήταν πολύ έξυπνο κορίτσι».

Την άλλη κιόλας μέρα επισκέφθηκα τον δόκτορα Γκόλντμπεργκ στο γειτονικό σπίτι και συστήθηκα ως ενήλικη. Δεν τον είχα ξαναδεί, αλλά κι αν τον είχα συναντήσει παλιότερα θα τον είχα χαιρετήσει κάνοντας υπόκλιση. Δεν είχα ιδέα ότι με γνώριζε ήδη. Ο κύριος Γκόλντμπεργκ μού είπε: «Ας κάνουμε μια δοκιμή. Ο ασφαλιστικός κλάδος έχει μεγάλο ενδιαφέρον. Δεν γνωρίζετε όλες τις πτυχές του» συνέχισε «αλλά σίγουρα θα

μάθετε πολλά». Έτσι, λοιπόν, στα μέσα του 1929 άρχισα να δουλεύω γι' αυτόν. Για τον δόκτορα Γκόλντμπεργκ.

Η περίοδος που ακολούθησε ήταν ήρεμη και ευχάριστη. Τα πρώτα δύο χρόνια ο κύριος Γκόλντμπεργκ έκανε συχνά γιορτές στο σπίτι του. Οι προσκεκλημένοι του ήταν πολύ πλούσιοι. Το σπίτι του, στον έναν όροφο της βίλας, ήταν τεράστιο. Θυμάμαι ένα πάρτι για τα πεντηκοστά γενέθλια της γυναίκας του. Το θέμα του πάρτι ήταν ο Μεσαίωνας, και ο δόκτωρ Γκόλντμπεργκ είχε φροντίσει για τα πάντα. Για την κατασκευή των περιπτέρων χρειάστηκε τον πατέρα μου, ο οποίος τον βοήθησε πολύ. Όταν ήταν όλα έτοιμα, ο δόκτωρ Γκόλντμπεργκ είπε στον πατέρα μου: «Θα χρειαζόμασταν και την κόρη σας, για να κάνει τον βοηθό μπαλωματή». Γνώριζα ήδη πολλούς φίλους και γνωστούς του από το τηλέφωνο. Ο πατέρας μου με ρώτησε αν ήθελα και είπα αμέσως ναι. Έτσι, λοιπόν, ντύθηκα βοηθός μπαλωματή. Όλοι οι καλεσμένοι ήταν Εβραίοι φίλοι του σπιτιού. Ο δόκτωρ Γκόλντμπεργκ είχε καταπληκτικές ιδέες. Η γιορτή άρχισε αργά το μεσημέρι και κράτησε όλη νύχτα. Ήμεινα μέχρι το πρωί. Φορούσα κοντό παντελονάκι και σακάκι με ένα φτερό, και κουβαλούσα μερικές μπότες στους ώμους. Ήταν υπέροχα.

Όσο περνούσε ο καιρός μάθαινα πολλά για τις ασφάλειες. Στη δουλειά αυτή υπάρχει πολλή απάτη. Πάντως, έβγαιναν και πολλά λεφτά. Όχι για μένα όμως. Έπαιρνα πάλι ενενήντα μάρκα, που τότε ήταν ο συνηθισμένος μισθός για τις υπαλλήλους γραφείου, αλλά στη διάρκεια των τεσσάρων χρόνων που έμεινα σε αυτή τη δουλειά ο μισθός μου αυξανόταν, και τον τελευταίο χρόνο, το 1932, είχα φτάσει τα εκατόν είκοσι μάρκα. Ύστερα, λίγο πριν μπει το 1933, ο δόκτωρ Γκόλντμπεργκ μου μείωσε

τις ώρες εργασίας στο μισό γιατί η δουλειά του δεν πήγαινε πια τόσο καλά. Είχα την αίσθηση ότι θα το έκλεινε το γραφείο και ότι μάλλον θα εγκατέλειπε και το σπίτι του στη Γερμανία.

Στο εξής εργαζόμουν από τις οχτώ το πρωί έως τη μία το μεσημέρι. Έβγαζα πολύ λίγα και ήμουν σε κακή οικονομική κατάσταση.

Εκείνη την εποχή είχα δεσμό με τον Χάιντς, έναν φοιτητή από τη Χαϊδελβέργη. Δεν ήταν κανένας μεγάλος έρωτας, αλλά ήταν ο πρώτος μου. Όλες οι φίλες μου έβγαιναν με αγόρια κι εγώ ακόμη δεν είχα κανέναν. Έτσι μου κάνανε προξενιό κατά κάποιον τρόπο. Είχαμε βγει για τσάι και χορό και τον έφεραν μαζί τους, κι εκεί μας τα φτιάξανε. Ούτε ο Χάιντς είχε χρήματα γιατί ο πατέρας του του έδινε ελάχιστα. Δεν συμφωνούσε που ο γιος του σπούδαζε αντί να αναλάβει την εταιρεία τους. Και βέβαια δεν είχα ούτε εγώ. Από τα λίγα που έβγαζα έπρεπε να δίνω και στο σπίτι, έστω και πέντε μάρκα. Οπότε δεν μου έμενε σχεδόν τίποτα. Όταν συναντούσα τον Χάιντς, μόνο περιπάτους μπορούσαμε να κάνουμε. Ούτε σινεμά δεν με πήγαινε γιατί θα έπρεπε να με κεράσει. Δεν ήταν δυνατόν να τον κεράσω εγώ, τότε δεν γίνονταν αυτά. Αν πηγαίναμε για καφέ, έπρεπε να πληρώσει εκείνος. Έτσι συνηθιζόταν εκείνη την εποχή. Αν δεν δεχόμουν το κέρασμα, θα τον έθιγα. Ούτε που μου πέρασε ποτέ απ' το μυαλό να κάνω κάτι τέτοιο. Αν έβγαινες με έναν άντρα για φαγητό, για καφέ ή για οτιδήποτε τέλος πάντων, έπρεπε να πληρώσει εκείνος. Και δεν είχε καμία σημασία τι έκανε ή πόσα έβγαζε. Σε πιάνει τρέλα όταν σκέφτεσαι τους κανόνες που υπήρχαν τότε, που τους τηρούσες αδιαμαρτύρητα.

Μια φορά, πριν από το 1933, ο Χάιντς είχε δύο εισιτήρια για το στάδιο Σπορτ Παλάστ. Το Σπορτ Παλάστ το είχαμε περί

πολλού στο Βερολίνο. Εκεί γίνονταν αγώνες πυγμαχίας κι εκείνες οι υπέροχες επιδείξεις παγοδρομίας... Γι' αυτά ήταν γνωστό το Σπορτ Παλάστ. Έτσι, λοιπόν, τον συνόδευσα. Ήμουν ενθουσιασμένη γιατί δεν ήξερα τι θα έβρισκα εκεί.

Τελικά, αυτό που βρήκα ήταν ένα μάτσο άντρες που βρομοκοπούσαν. Κάθονταν όλοι σε κάτι πάγκους περιμένοντας. Κάτσαμε κι εμείς μαζί τους. Ξαφνικά ακούστηκε μουσική και εμφανίστηκε μια μπάντα που έπαιζε ένα ξεσπκωτικό εμβατήριο. Το πράγμα δεν εξελισσόταν κι άσχημα. Κι ύστερα είδαμε έναν παχύ άντρα με στολή· ήταν ο Χέρμαν Γκέρινγκ. Έβγαλε έναν λόγο που δεν με ενδιέφερε καθόλου. Πολιτική. Γιατί να ασχοληθώ; Έτσι κι αλλιώς ήμουν γυναίκα, οπότε δεν χρειαζόταν ν' ασχοληθώ. Όταν τέλειωσε, είπα στον Χάιντς: «Να σου πω, μη με ξανακουβαλήσεις σε κάτι τέτοιο. Σκυλοβαρέθηκα». «Το φαντάστηκα» μου απάντησε. Επ' ουδενί δεν προσπάθησε να με πείσει πως πρόσφατα είχε ιδρυθεί ένα νέο κόμμα για να απαλλάξει τη Γερμανία από τους Εβραίους.

Πριν από το 1933 κανείς δεν ασχολούνταν με τους Εβραίους, αυτά τα πράγματα ήταν εφεύρεση των μετέπειτα ναζί. Ο εθνικοσοσιαλισμός μάς πληροφόρησε ότι οι Εβραίοι ήταν διαφορετικοί άνθρωποι. Ήταν μέρος του προγράμματος εξόντωσής τους. Εμείς δεν είχαμε τίποτα εναντίον των Εβραίων. Το αντίθετο. Ο πατέρας μου χαιρόταν ιδιαίτερα που είχε μερικούς Εβραίους πελάτες, γιατί είχαν λεφτά και πάντα τον πλήρωναν καλά. Παίζαμε με παιδιά Εβραίων. Θυμάμαι ένα κορίτσι, τη Χίλντε, ήταν πολύ συμπαθητική. Θυμάμαι επίσης ένα Εβραίο-πouλο στο γειτονικό σπίτι που είχαμε την ίδια ηλικία. Και με αυτόν παίζαμε πού και πού. Και βέβαια δεν ξεχνάω τη Ρόζα Λέμαν Οπενχάιμερ, που είχε ένα μικρό κατάστημα με σαπού-

νια. Ποτέ δεν μας είχε καν περάσει από το μυαλό ότι κάτι δεν πήγαινε καλά μ' αυτούς. Ούτε όταν μεγαλώσαμε, σε καμία περίπτωση. Και δεν είχαμε ιδέα πώς θα εξελισσόταν το πράγμα ούτε όταν ο εθνικοσοσιαλισμός άρχισε να ανεβαίνει. Απλώς χαιρετούσαμε τον αγαπημένο μας Φύρερ. Γιατί όχι άλλωστε; Ελάχιστοι ήταν εκείνοι που ασχολούνταν με τους Εβραίους πριν από το 1933. Βασικό μέλημα του κόσμου ήταν να έχει δουλειά και λεφτά. Είχαμε χάσει τα πάντα εξαιτίας του πολέμου και μας την έφεραν με τη Συνθήκη των Βερσαλλιών, αυτά μας έλεγαν μετά.

Ιδέα δεν είχαμε τι μας περίμενε με τον Χίτλερ.

Εντωμεταξύ, η Μπρουνχίλντε Πόμζελ εξακολουθεί να ζει ξέγνοιαστα, χωρίς να φαντάζεται ότι σύντομα θα αναλάμβανε μια θέση στο κέντρο εξουσίας της ναζιστικής δικτατορίας, η οποία θα της άλλαζε άρδην τη ζωή.

**«Το Κακό υπάρχει. Ο Διάβολος υπάρχει.
Θεός δεν υπάρχει, αλλά ο Διάβολος υπάρχει.
Και δεν υπάρχει δικαιοσύνη.
Δικαιοσύνη δεν υπάρχει».**

Από το 1942 έως το 1945, η Μπρουνχίλντε Πόμζελ υπήρξε στενογράφος ενός από τους μεγαλύτερους εγκληματίες της Ιστορίας. Ως γραμματέας του Υπουργού Προπαγάνδας Γιόζεφ Γκέμπελς, βρέθηκε στο κέντρο της εξουσίας της χιτλερικής Γερμανίας. Όμως ισχυρίζεται πως δεν είχε ιδέα για τις φρικαλεότητες του καθεστώτος που υπηρετούσε.

Λίγο πριν από τον θάνατό της σε ηλικία 106 ετών, η Πόμζελ αφηγείται τη ζωή της με αφοπλιστική ειλικρίνεια και μας δίνει μια εικόνα της κοινοτοπίας του κακού. Άνθρωποι κλεισμένοι στη δική τους προσωπική σφαίρα, που αδιαφορούν για τα κοινά και την πολιτική, άνθρωποι που κλείνουν τα μάτια παλεύοντας να επιβιώσουν. Άνθρωποι της διπλανής πόρτας.

Ο Thore D. Hansen παρουσιάζει και αναλύει την αφήγηση της Πόμζελ, μία συγκλονιστική μαρτυρία για το βάρος και τα όρια της προσωπικής ευθύνης, μία τρομακτική προειδοποίηση για το παρόν και το μέλλον. Πόσο κοντά είμαστε τελικά στο να φτάσουμε κι εμείς κάποια στιγμή να υποστηρίζουμε σαν κι εκείνη: «Δεν θέλαμε να ξέρουμε»;

ISBN:978-618-03-1168-6

9 786180 311686

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. 81168